

Egyházi fegyelmezés a Borsod megyei Lak református gyülekezetében (1758–1787)

A reformáció születésének pillanatában igen fontos feladatának tekintette a hívek *erkölcsei nevelését*. Hiszen, mint tudjuk, a régi hit megújításának *igényében* a feslett erkölcsök nem kis szerepet játszottak. (Elég a kolostorokbeli tobzódásokra, a bűnbocsátó cédulák árulására gondolnunk.)

A legrégebbi egyházi irodalmakban – a *II. belvét bitvallás*, a *beidelbergi káté* – megtaláljuk a *kiközösítés*, az *eklézsiakövetés* szankcióját, mely a megtévedt, bűnös hívek javítását szolgálta. Az 1562. évi *debreceni bitvallás*ban ugyancsak olvashatunk a vétkesek büntetéséről. Az öt évvel későbbi *debreceni zsinat* VII. kánonja fel is sorolja, kiket kell egy-két intés után kiközösíteni: a tolvajokat, a paráznákat, a részegeseket, a szitkozódókat, a hamisan esküvőket.¹ Az 1576. évi *bercegszöllősi zsinat* 28. cikkelye tovább bővíti a vétkek sorát: „Kitiltunk minden nyilvánvaló és céges bűnben heverő embereket: mint a részegeseket, hamisan esküvőket, szitkos átkozódókat, lopókat, paráznákat, kik uzsorával kereskednek, kik az anyaszentegyházban botránkozást tesznek”.² Ugyanebben az évben a *nagykőrösi* egyházban a bűnök sorát még az alábbiakkal egészítették ki: istenkáromlók, dohányzók.

Érdeemes felidézni a legrégebbi fennmaradt *kiközösítési* eseteket. 1639-ben a nagykőrösi feslett életéért „*kirekesztésre*” ítélték Dávidkánét, ugyanitt már egy kötél széna ellopásért is ez a büntetés járt.³

1661-ben Komáromi György debreceni prédikátor paráznaság miatt kirekesztette a gyülekezetből Diószegi Kiss István asszonylányát, aki a férjétől elválasztott.⁴

A „kirekesztés” mindig a vasárnapi istentiszteleten, a templomban történt. A bűnös a templom közepén ült fekete széken, feje fekete lepellel volt leterítve. Ilyenkor a prédikátor hozzá intézte az intelmeit, majd a bűnbánó ének elhangzása után⁵ a lelkész felsorolta vétkeit és kiközösítette. Ezután a bűnös bizonyos ideig nem hallgathatta az istentiszteletet, nem járulhatott az Úr Asztalához, sőt még a gyülekezet tagjainak is tilos volt vele beszélgetni. Aki ezt megszegte, azt is büntették.

Más források szerint nem a lelkész, hanem maga a vétkes sorolta el a bűneit és bűnbocsánatért esedezett.⁶ A XVII. században már kissé szelídült a büntetés: a templomon kívül meghallgathatta a kiközösített a prédikációt.

A kiközösítés és az ezt követő visszafogadás (eklézsia-követés) a XVIII. században kezdett széles körben elterjedni országszerte. A lelkész erkölcsre való felügyeletét a consistóriumok segítették. A consistórium tagok kötelessége volt bejelenteni a tapasztalt renitenkedéseket.⁷ A kiközösítést és az eklézsia-követést II. József törölte el, de még a múlt század közepén is alkalmazták Erdély némely vidékein.⁸

„A kisújszállási anyakönyvi feljegyzések tanúsítják, hogy még az 1800-as évek első évtizedeiben oly intenzíven gyakorolják az egyházi fegyelmet, hogy a templom-elhanyagolókat a gyülekezet előtt nyilvánosan büntették.”⁹

A laki református egyházzól és az egyházi fegyelmet gyakorlókról

Lak község az egykori Borsod vármegye keleti szélén, Abaúj vármegye szomszédságában fekszik. Két szomszédja Tomor és Felső-Vadász – a Rákóczi-család ősi fészke – már Abaújban található. Lak első okleveles említése 1222-ből való. E században – mint Györfy Györgynél

¹ *Barla Jenő*: Eklézsiakövetés a régebbi kálvinizmusban. *Protestáns Szemle*, 1909. 368. és 371. old.

² *Kiss Áron dr.*: A XVI. században tartott református zsinatok végzése. Bp. 1882. 240. old.

³ *Barla* i. m. 370. old. Érdekes megjegyeznünk, hogy az esetet *Gárdonyi Géza* szépirodalmi magaslatra emelte. A szép Dávidkáné című novellájában. *Új Idő*, 1898. 39. sz.

⁴ *Sziúts István*: Debrecen szabad királyi város történelme II. kötet, Debrecen, 1871. 577. old.

⁵ *Szegedi Gergely* 1569. évben kiadott énekeskönyve nem véletlenül tartalmaz jó néhány bűnbánó éneket.

⁶ *Vajna Károly*: Hazai régi büntetések II. kötet. Bp. 1907. 194. old.

⁷ *Barla* i. m. 376. old.

⁸ *Tárkány Sziúts Ernő*: Az eklézsiakövetés. *Néprajzi Lexikon*, I. kötet. Bp. 1977. 659. old.

olvashatjuk – a borsodi vár körüli nemesi falvak sorába tartozott.¹⁰ Jelentőségét mutatja, hogy már a XIV. században az országos átlagot meghaladó pápai tizedet fizetett.¹¹

A reformáció viszonylag korán, már 1580-ban meghódította a lakiakat.¹² A legrégebb vizitációs jegyzőkönyv 1639. február 15-én rögzítette az egyház prédikátorának jövedelmeit: 10 köből bor, több szántóföld, keresztelejkor pedig egy tyúk a járandósága.¹³ A legrégebb laki iratok regestruma szerint 1669-ben a papi javadalmazás réttel is bővült, ugyanis Szász Ilona asszony végrendeletében erről gondoskodott.¹⁴

A laci református egyház lelkési hivatalában ma is megtalálható a legrégebb, keskeny protokollum, amelyet 1753-ban Nádaskai András prédikátor kezdett el vezetni. Ebben az úrasztalához tartozó eszközök, a lelkész fizetése, s az anyakönyvi rész után a 159–163. oldalon található *Az ecclesia fenyték gyakorlása 1758–1787.* című rész, amely vizsgálódásunk alapjául szolgál.¹⁵

A jelzett években az egyházi fegyelem első számú őrei a következő lelkészek voltak: 1758-tól Füleki Sámuel, 1763-tól Horváth Dániel, 1772-től Váradi Lázár, 1779-től Lebo János, 1882-től Zilahy Csizmadia Sámuel. Fegyelmezési ügyekben is hű segítők a consistórium tagjai voltak. Személyükről a tárgyalt időszakban nem egy alkalommal pontos tudomásunk van. 1759-ben a következők voltak tisztségviselők: Halász Takách Sámuel főkurátor,¹⁶ aki Borsod vármegye comissáriusa is volt, később igen tekintélyes alapítványt tett a sárospataki és a debreceni kollégiumoknak; Bassó Péter, Bassó Miklós, Nagy Rátz János, Baranyai István, Zilahy Csizmadia József, Balogh György, Fodor György, Szászi István és Konyha István. 1778-ban Bassó István, Bassó Miklós, Halász Takách Mihály, Szászi István, Konyha István. 1782-ben Ns. Fazekas Márton kurátor, Ns. Kassai Balogh György, Ns. Bassó István, Ns. Marakonyi István, Ns. Halász Takách Mihály, Ns. Aszalay András, Ns. Vitárius Ferenc.¹⁷

A laci református egyház fegyelmezése

A vizsgált időszak végén a laci felnőtt népesség 650 fő volt, akik 126 házban laktak. 256 volt a felnőttek száma, közülük 152 nemes és 104 adózó.¹⁸

A XVIII. és a XIX. században a református egyházhoz tartozott a népességnek csaknem 90%-a. Így a vizsgált időszak felnőtt református lakóinak számát mintegy 230 főre tehetjük. (Az 1795-ben felépült új templom ülőhelyeinek számát 320-ra készítették.) 1758 és 1797 között 58 „vétkező” személyt jegyzett fel a protokollum, tehát a lakosság viszonylag csekély része ítéltett *ekleziakövetésre*. A 82 esetből nőket csak 17 alkalommal kellett elítélni (20,3%). Még jellemzőbb: hölgyeket káromkodásban, részegségben, hamis esküvésben egyszer sem találtak vétkesnek.

A leggyakoribb vétségek, amiért „penitencia tartásra” és ekléziakövetésre ítélték híveket, a *káromkodás* és a *lopás* volt. A büntetéseknek több mint a felét ezek tették ki (31,7 és 23,1%). Ezt követte a *paráználkodás* és a házastársi *veszekedés*, 13 és 12%-os arányban. Az összes vétségeknek mindössze negyedét tette ki a *hamis esküvés*, a *templomi hangoskodás*, a *részegség*, a *pletykálás* és a *consistórium megvetése*.

Szinte valamennyi vétség szerepel tehát, amelyet az első református zsinatok felsoroltak. (Kivétel a dohányzás, amelyet e században már – úgy tűnik – engedélyeztek, valamint az uzsorakereskedelem.) Meglepő ugyanakkor, hogy a zsinati határozatokban fel nem sorolt

¹⁰ Györffy György: Az árpádkori Magyarország történeti földrajza, I. kötet. Bp. 1963. 784. és 749. old.

¹¹ Ugyanott 750. old.

¹² Borovszky Sámuel: Borsod vármegye története. Bp. 1909. 98. old.

¹³ Ugyanott: a Laci Reformata Lelkész javadalma a Protocollum melyben a Borsodi Venerabilis Tractusban Lévo Predicatorok, Oskala Mesterek jövedelmeik befoglaltatnak c. gyűjtemény I. kötet, 1639.

¹⁴ Tiszáninneni Ref. Egyházkerület Sárospataki Levéltára. Laci Ref. Egyház Iratai I. doboz. Zilahi Károly curátor 1854. évi másolata a laci regesztrumáról. 3. sorszám

¹⁵ A laci Ref. Lelkészhivatalban őrzött Protocollum I. kötete 1753–1790. 195–163. old. Ezúton is köszönetet mondok Orbán Zoltán lelkész úrnak segítségéért.

¹⁶ Részletesebben ld. Varga Gábor: Egy 1772-es laci végrendelet. Múzeumi Kurir. Debrecen. I. kötet 3. sz. 1987. 44–45. old.

¹⁷ Tiszáninneni Ref. Egyházkerület Sárospataki Levéltára: Visitációs jegyzőkönyvek II. kötet 1757.

¹⁸ Dávid Zoltán (szerk.): Az első magyarországi népszámlálás. Bp. 1965. 321. old.

vétségek is előfordultak Lakon: a pletykázkodás, a házastársi veszekedés, a consistorok megvetése.

A laki református egyházban előfordult vétségeket a következő táblázat foglalja össze:

A vétkezés faja	Az ítéletek		Az eklézsiakövetésre ítélték száma
	száma	%-a	
Káromkodás	26	31,7	18
Lopás	19	23,1	13
Paráználkodás	11	13,4	8
Házastársi veszekedés	10	12,1	6
Hamis esküvés	7	8,5	4
Templomi hangoskodás	3	3,6	3
Részegség	2	2,4	2
Pletykázkodás	2	2,4	2
Consistorok megvetése	2	2,4	2
Összesen	82	100,0	58

A leggyakoribb vétségről, a *káromkodásról* elmondhatjuk, hogy már annak számított az „attázás”, a „teremtettézés” is. „Vitárius László minthogy attával s teremtettével káromkodott újabban, az Úr Asztalától eltítatik” – olvashatjuk 1759-ben. Máskor „szörnyű” és „fertelmes” jelzőkkel minősítették a káromkodást, nyilván nem bírta volna el a papír a súlyos szavakat. „Olasz János szörnyű káromkodásáról jótévő, édes Istenét és a Szent Gyülekezetet penitencia tartás által megkövette.” (1761). Fertelmes káromkodások vették az „ezer paraszt lelke” mondást és az Isten nevének „ördög attával való szidását” (1778).

A vétkesség bizonyosságához mindenkor *két tanú kellett*, ellenkező esetben felmentés született: „Józtik Péter Úr káromkodását, minthogy két Úr elégséges Tanúkkal nem mutathatta, azért a Szent Consistorium előtt bűnösnek nem találtatott.” (1762) A bűn súlyosságának megfelelően kellett bűnhődni. A laki egyház esetében 3–6 napon át az istentiszteleten *fel kellett állni*. A gyülekezetbe való visszafogadás rendszerint a vasárnapi istentiszteleten történt. Így például „Varga György öt napi felállás után a káromkodás alól abszolált vasárnap reggel. „– olvashatjuk 1786-ban. Úgy látjuk, hogy a káromkodást a legsúlyosabban ítélték el, hiszen még a paráználkodásért sem kellett mindig olyan sok napon a templomban felállni. Így például: „Három Katalin mostmár Nagy István felesége harmadik nap reggel a Templomban fel állván a paráznaság alól abszolált.”

A második leggyakoribb vétek a *lopás* volt: 13 személy 19 esetben követte el. A legkülönbözőbb tárgyakra vonatkozott: mezőgazdasági termékek: szőlő, kukorica, dohány; ruházati cikkek: kendő, ingváll, csizma, gazdálkodási eszközök: fejsze, kantár, kötőfék.

Három személy esetében az ellopott holmik száma olyan sok, hogy fel sem sorolták. Ugyancsak többszöri lopásban találták Varga Katót is, aki „Tomorról Miser Házától 30 Poltzás Kendőt, Legenyi Istvánnétól ismét egy ingvállat. Ecclésiakövetésre inducáltatott.” – olvashatjuk 1768-ban.

A *paráználkodás* ugyancsak elől foglal helyet a gyakorisági sorrendben: 8 személy vétkessége 11 esetben jutott a consistorium tudomására. Ebben különösen „jeleskedett” a nemesi származású Debretzeni Anna, aki harmadszor is „megfattyazott”, vagyis törvénytelen gyereket szült. Utoljára így örökítette meg a jegyzőkönyv: „Harmadszori kurválkodásban való penitencia tartása, hogy három könyörgésben felállván vasárnap reggel a Templomban elbontásassék, Istenét és a gyülekezetet megkövetvén... abszoláltatott.” Ugyancsak súlyos büntetést kapott Ns. Adorján Mihály és Nagy Istánné: „Mind hat napokon reggel és este és vasárnap reggel a Templomban felállván penitentiáért abszoláltattak.” (1783)

A *házastársi veszekedések* résztvevőit is igyekezett a consistorium fékezni, javítani, mert találóan „ördöggel élésnek” mondták a házaspárok összekülönbözéseit. Volt eset, hogy az összeférhetetleneket különlakásra ítélték, miután az összebékítések nem jártak sikerrel. Így például Fazekas Istvánt és feleségét Perku Erzsébetet 1762-ben.

A laki református lelkészek és consistórium úgy látjuk, mindig törekedett az igazságosságra. Nemest és nem nemest, szegényt és gazdagot egyaránt elítélték. Nem tettek kivételt a consistórium tagjaival, és azok rokonságával sem. Ennek igazolásául elég megnéznünk az alábbi névsort, mely az ún. „visszaesőket”, a többszöri vétkezőket mutatja betűrendben. (Dólt betűkkel szedjük a consistórium tagokat.) Ns. Adorján Mihály káromkodás, Ns. Balogh István káromkodás, Bal Pataki Julianna paráznalkodás, Ns. Debretzeni Anna paráznalkodás, Ns. Fazekas István káromkodás, Horváth István házastársi összekülönbözés, Öreg Ns. Kondás Deli István lopás, Ns. Nagy István lopás, Ns. Ifjú Nagy István lopás, Ns. Nagy György részegség, Ifjú Pap András káromkodás, Szüts Erzsébet lopás, Ns. Vitárius László káromkodás, Varga Kató lopás, Ns. Zilahi Cs. József hamisesküvés. A többszöri vétkezők 66,6%-a nemesi származású. Közülük öt családból kerültek ki consistórium tagok a XVIII. században.

A consistórium igazságosságra törekvését legjobban mutatja a Ns. Zilahi Cs. József esete, aki bár maga is tagja volt e testületnek, mégis többször elítélték. „Zilahi József Úr, mivel előre vakmerőlegesen megesküdött, hogy 8 Rudnál nem több azon Szőlő Föld, amely a mérés után 9-nél, tíznél is nagyobb lett, ezért a Gyülekezetet meg kell kövesse.” (1759) 1762-ben ugyancsak eklézsiakövetésre utasították, mert a prédikátort hamislelkűséggel vádolta, s ismételen „hamisan esküött.” Az eset különlegessége, hogy Zilahi édesapja Zilahi Cs. János 1730-ban Zilah városából jött fel Lakra, mint prédikátor. Testvére ugyancsak lelkész volt, 1782-től éppen Lak községben.

Amikor a consistórium már nem tudott a többszöri visszaesőkre hatni, akkor a vétkezők tudomására hozta, hogy legközelebb a Nemes Tekintetes Vármegye kezére (azaz törvényre) adja őket. Ilyen esetről olvashatunk 1782-ben, amikor a visszaesőket *alba levél* adásra kötelezték: „Alább megnevezett Személyek jelentjük, valahol illik, hogy már egy néhány rossz tselekedetben találtatván lopásban, egyebekben és e szerént mind Belső, mint Külső Birák Uraiméknak sok bajok volt velünk; azért hogy több bajok, hogy ne lenne velünk és életünket meg jobbítanánk, tehát arra kötelezzük Magunkat ezen Albánk erejével, a Nemes Consistórium előtt, hogy ha többé az eddig való meg feledkezésünkhöz hasonlókat tselekszünk, a Tekintetes Nemes Vármegye kezéhez adjanak Birák Uraimék bennünket ezen albánkkal egyben. Szüts Erzsébet, Nagy István, Ifjú Nagy István.”

A templomi helyes viselkedés szorgalmazására 1763-ban ezt olvashatjuk a jegyzőkönyvben: „Senki ezután a Templomban sem szóval, sem veszekedéssel ne botránkoztasson, se mások bántására ne szöjjön vagy ne kiáltozzon, mert valaki ez után tapasztaltatik vagy Nemes vagy Nemptelen légyen, büntetést el nem kerülheti.”

Két ilyen esetet is találunk 1767-ből és 1787-ből. Az egyiket így örökítette meg a protokollum: „Idős és Ifjú Bassó Mihály Feleségeik a Templombéli Széken Ülés miatt összeve háborodván, kívül osztán illetlen beszédekkel egymást illették.” Mivel nyilván első alkalommal történhetett meg velük, a consistorok a paróchián békéltették meg őket, előttük követték meg egymást.

Az eklézsiakövetés a visszaesések ellenére komoly hatást gyakorolt a vétkezőkre. Mindenképpen szegényt jelentett. A szegény nemegyszer igen látványosan is érzékelhető volt: „Konyha Pál iszonyú káromkodásáról, Kondás Deli István hamis esküvésről sűrű könny hullatások között mindketten meg esett Bűnökről mind a jó Istent, mind a Szent Gyülekezetet megbékéltették.” (1759)

A szegényt bizonyítja, hogy egy esetben, 1758-ban, valaki még a nevét is kivakarta a jegyzőkönyvből.

Varga Gábor

HÍREK

Nemzetiségi találkozó Bánkon...

A hazánkban élő szlovákok immár hagyománynak számító augusztusi „seregszemléje”-t, 24. alkalommal tartották meg a Nógrád megyei Bánkon. A rangos esemény, melyre határainkon túlról is érkeztek, ökumenikus istentisztelettel vette kezdetét. A felvonuláson a falu főutcáján 23 együttes több száz táncosa, dalosa, zenésze ropt a táncot. Vasárnap a faluban címmel a helyi szabadtéri színpadon mutatkoztak be a művészeti csoportok. A kirakodó-vásárt, sztrapaćskafőzést sem nélkülöző vigadalom nemzetiségi bállal zárult.

Szabó Sándor felvétele – MTI

